

Friedrich Dürrenmatt'ın *Büyük Romuluss* Adlı Yapıtı Üzerine Bir Çalışma

(Eine Studie über das Werk *Romuluss der Große* von Friedrich Dürrenmatt)

Prof. Dr. Mehmet S. İnan

Dicle Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölüm Başkanı.

mehmetinan@dicle.edu.tr

ÖZET

Friedrich Dürrenmatt, Savaş sonrası Alman Tiyatro yazarlarının başarılı ve önemli isimlerinden biridir. Yapıtlarında dünyadaki kaosu, düzensizliği, haksızlığı ve adaletsizliği işler; 'hak' ve 'adalet' kavramları ekseninde bireyin sorumluluklarını merkeze alır.

Anahtar Sözcükler: Modern Tiyatro, Adalet-Hak, Sorumluluk, Roma İmparatorluğu

ZUSAMMENFASSUNG

Friedrich Dürrenmatt ist einer der bedeutendsten und erfolgreichen Dramatiker des deutschen Theater nach dem zweiten Weltkrieg. In seinen werken versucht Dürrenmatt immer das Chaos, die Ungerechtigkeit, das Unrecht und die Unordnung der Welt zu beschreiben. Außerdem beschäftigt er sich mit Problemen Recht und Gerechtigkeit, und betont er auch die Verantwortung der Menschen.

Schlüsselwörter: Das Moderne Theater, die Gerechtigkeit, das Recht, die Verantwortung, das römische Reich.

Savaş sonrası Alman edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Friedrich Dürrenmatt 5 Ocak 1921 tarihinde Bern yakınlarındaki Konolfingen'de doğmuştur. Aralık 1990 tarihinde de Almanya'da ölmüştür. Daha çok tiyatro alanında yapıtlar veren Dürrenmatt, Aristophanes hayranı olduğunu her zaman dile getirmiştir.

F. Dürrenmatt yapıtlarında genelde hep aynı konuları işlemiştir. Dünyadaki kaosu, düzensizliği, haksızlığı ve adaletsizliği ele alırken, hayalinde küçük bir vatan, şehir ya da toplum yaratır. Bu nedenle yapıtların çoğu kurmacadır. Bu kurmaca yapıtlarla dünyanın sorunlarını ve

bireylerin sorumluluklarını vurgulamaya çalışır. Ancak yapıtlarında okuyucuya-izleyiciye bir çözüm yolu önermez.

Büyük Romuluss adlı yapıtında: Kurulduğu tarihten itibaren durmadan cinayetler işleyen ve binlerce günahsız insanın cesetleri üzerinde yükselen bir imparatorluğu cezalandırmak için, Romuluss kendini yargıç ilan eder. Romuluss barışın ve insan sevgisinin varlığına inandığından, Romanın çöküşü için zorunluktan imparator olur. İmparator olmakla kendini kurban durumuna sokması da bir sonuç vermemiştir. Çünkü ilerde yıktığı Roma imparatorluğu gibi nice imparatorluklar kurulacaktır.

Romuluss son Roma İmparatorudur. M.S. 476'nın 15 Mart sabahında Roma birliklerinin German birlikleri karşısında bozguna uğrayıp dağıldıkları ve Roma'ya doğru ilerlemekte oldukları haberi gelir. German imparatoru Odoaker'in Romuluss'un hem ev hemde tavuk çiftliği olarak kullandığı Campana'daki villasına gelmesi birkaç saatlik zaman süresidir. Ancak Romuluss, çevresindekilerin bu haberden duydukları endişeyi duymaz, tersine gayet rahat bir biçimde gününü kendisi ve tavuklarıyla ilgilenererek geçirir. Karısı Julia, kızı Rea, Doğu Roma imparatoru Zeno, Roma asilzadesi Emilian ve işadamı Cesar, Romuluss'u Germanlara karşı koymaya, yani savaşmaya ikna edemeyince, Sicilya'ya bir sal ile kaçmayı denerler ve yolda boğularak ölürlür.

Sarayında, daha doğrusu çiftliğinde tek başına kalan Romuluss, 16 Mart sabahı Germanları karşılar. O da öldürülmesini beklemektedir. Fakat umulmayan bir gelişme olur: German kralı Odoaker'in niyeti Romuluss'u öldürmek değil, tersine yıllardır hayranlık duyduğu bu insana sığınarak, ondan Roma ve German imparatorluklarının başına geçmesini ister. Bu istemi reddeden Romuluss emekliye sevk edilir.

Yukarıda özetlemeye çalıştığım gerçek olmayan bu tarihi komedi dört bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Romuluss zararlı ve kötü bir imparator olarak tanıtılıyor. İkinci bölümde ise imparatorluktan ayrılması gerektiği vurgulanıyor. Romuluss üçüncü bölümde dünyayı yargılamak, dördüncü bölümde dünya Romuluss'u yargılar.

Dürrenmatt'ın verdiği bu bilgiler ışığında, Romuluss niçin kötü bir imparator ve neden Roma imparatorluğuna zarar vererek onun yıkılmasına olanak sağlıyor? Romuluss Roma'nın ötesinde yazarın belirttiği gibi, dünyayı mı yargılıyor? Burada kötü olan salt Roma mı, yoksa içinde yaşadığımız dünya mi? Oyunda Romuluss Roma'nın yıkılmasını sağladıktan sonra, adalet yerini buluyor mu? Yapıtı irdelerken, bu sorulara yanıtlar aramaya çalışacağım.

Bir Dünya Yargıcı: Romuluss

Romuluss oyunun başından sonuna dek bizi ikilem içine düşüren bir figür. O hem bir deli hem de bilge bir dünya yargıcı olarak karşımıza çıkıyor. Oyunun ilk iki bölümünde Romuluss'un sessizliği, sakinliği, olaylar ve çevresindeki insanlar karşısındaki alaycı tutumu, hiç bir şeyi umursamazlığı, zamanını kendisine ve tavuklarına ayırması dikkat çekiyor. Burada üstlendiği rol ile bir işlevi yerine getirdiğini, yani çökmekte olan Roma imparatorluğunun çöküşünü hızlandırdığını görüyoruz. İlk iki bölümde Romuluss tamamen olumsuz, sorumsuz, çevresindekilere karşı saygısız ve alaycı bir tutum içinde görülüyor.

Acaba Romuluss'un gerçek karakteri böyle mi, yoksa gerçek karakterini gizliyor mu? Oyunun ilk iki bölümünde gizlemeye çalıştığı gerçek kişiliği ve amacı oyunun üçüncü ve dördüncü bölümünde ortaya çıkıyor. Deli ve aptal rolü oynarken, hiç de deli ve aptal olmadığını kızı ve karısı ile yaptığı konuşmalardan anlıyoruz.

"Romuluss – Kızım imparatorun iradesine boyun eğecektir. İmparator da devletini ateşe atarken, parçalanması gerekeni yere fırlatırken, ölümün malı olanı ezerken ne yaptığını gayet iyi bilmektedir."¹

Onun amacına gelince, daha önce oyunun başında belli etmediği amacını, karısı Julia'nın gerçek ve samimi olmayan niyeti karşısında açıklıyor. Romanın Germanların eline düştüğü haberi ile korkuya kapılan Julia hemen milletin anası rolünü üstlenip Romuluss'u yargılıyor. Kendi durumunu kurtarmak için bir taraftan Zeno'nun (Doğu Roma imparatoru) seferberlik fikrini desteklerken diğer taraftan kızının hiç sevmediği işadamı Rupf ile evlenmesini

¹ Friedrich Dürrenmatt, *Büyük Romuluss*, çev. Vural Ülkü (Ankara: 1977), s.46.

istemektedir. Bunu başarmak için de Romuluss'a sevgi ile yaklaşır. Ancak durumu çok iyi değerlendiren bilge Romuluss evliliklerinin gerçek amacını şöyle açıklar:

"Elbette evlilik hayatımız korkunçtu. Ama seni bir gün bile seninle niçin evlendiği hususunda şüphede bırakmak suçunu işlemedim. Seninle imparator olmak için evlendim. Sende imparatoriçe olmak için bana vardım. Sen benim karım oldun, çünkü ben asil Roma ailelerinden birinden geliyorum, sen ise imparator Valentinianus ile esir bir kadının gayri meşru kızıydın. Ben seni meşrulaştırdım, sen de bana taç giydirdin."²

Julia bu açıklamadan sonra, ikisinin de aynı şeyi yaptığını söyleyerek, ikisinde suçlu olduğunu savunur. Ancak ihtirastlı bir kadın olduğunu da kabul eder. Buna karşılık, Romuluss bir çıkar nedeniyle değil, bir zorunluluktan ötürü Roma imparatoru olduğunu şöyle vurgular: "Ben ihtirastan değil, zorunluluktan imparator oldum."³ Roma imparatorluğunu yargılayabilmenin başka yolunu bulamadığı için onun başına geçiyor. Sıradan bir Roma vatandaşı olarak bunu yapmasına olanak yoktur. Hiç bir şey yapmamasının ancak imparator olduğu takdirde bir anlamı vardır. Devletin başı olarak hiç bir şey yapmamak, o devletin yıkılmasını hızlandırır. Çevrenin baskısı karşısında bir şeyler yapmayı, hatta karşı koymayı bile düşünüyor. Her şeyiyle çökmekte olan bir imparatorluğu savunmanın anlamsız olduğunu şu sözlerle vurgular Romuluss: "Ben sadece ölçüp biçiyorum. Kendimizi savunursak, çöküşümüz sadece daha kanlı olacak. Muhteşem bir şey olabilir bu, ama neye yarar? Zaten kaybedilmiş bir dünya ateşe verilmez."⁴

Romuluss Roma imparatorluğunu neden kaybedilmiş bir dünya olarak görüyor? Niçin Roma devletinin gerekliliğinden kuşku duyuyor? Romuluss imparatorluğun kendisine gelinceye dek, başındaki imparatorlar sayesinde dünya imparatorluğu olabildiğinin ve başka milletlerin zararına cinayet, talan, zulüm ve soygunlar yaptığının bilincindedir.

² a.g.e., s. 49.

³ a.g.e., s. 50.

⁴ a.g.e., s. 48.

Bu duruma engel olmanın tek yolu, bu imparatorluğun başına geçip, onun geçmişini yargılayıp geleceğini belirlemektir. Julia ile salt bu nedenle evlenir. Ancak, karısı bu yaptıklarını Roma'ya bir ihanet olarak görür ve onun cezalandırılmasını ister. Julia, Romuluss'u suçlu bulup onun yargıçlığını üstlenirken, o da Roma'yı suçlu bulur ve onu yargılar. "Julia: Sen Roma'ya ihanet ettin. Romuluss: Ben Roma hakkında hüküm veren yargıcım."⁵ Bu sözleriyle Romuluss salt kendi yönettiği Roma imparatorluğunu değil, aynı zamanda onun geçmişini ve o dönemlerdeki imparatorları da yargılar. Roma imparatorluğunu geçmişiyile yargılarken onun yıkılmasına sadece seyirci kahyor. Ancak Romuluss'un çevresindekiler onun düşüncelerini paylaşmazlar. Örneğin karısı Julia, kızı Rea, Roma asilzadesi Emilian işadama Ruf, Doğu Roma imparatoru Zeno ve diğerleri Roma'nın germanlara karşı savunulmasını isterler. Ayrıca Romulus'un tutumunu Roma'ya ihanet olarak görürler. Özellikle Romalı asilzade Emilian Romuluss'un bu savaş karşısındaki tutumunu Roma'ya ihanet olarak görür ve onun hesap vermesini ister. Başka bir deyişle, Romuluss Germanlara karşı koymamakla suç işlemiştir ve tarih önünde hesap vermek zorundadır. Yurtsever Emilian burada yargıç rolünü üstlenir ve Romuluss'u yargılar:

Emilian – Halkının Germanların eline düşmemesi için ne yaptın?

Romuluss – Hiçbir şey.

Emilian – Roma benim gibi şerefini kaybetmesin diye ne tedbir aldınız?

Romuluss – Hiçbir tedbir almadım.

Emilian – Kendini nasıl temize çıkaracaksın? İmparatorluğuna ihanet etmekle suçlanıyorsun.

Romuluss – Ben imparatorluğuma ihanet etmedim, Roma kendine ihanet etti. Hakikati biliyordu, ama zorbalığı seçti. İnsanlık hakkında fikri vardı, ama o zulmü seçti. İki türlü aşağıladı kendisini: Hem kendi önünde hem de hükümlerine

⁵ a.g.e., s. 52.

giren halklar önünde. Hep biz başkalarının kanını dökmüştük, artık şimdi kendi kanımızla ödeşmemiz gerekiyor. Yüzünü çevirme Emilian! Önünde duran, tarihimizin çok çok eski suçlarını üzerinde taşıyan, senin vücudundan çok daha korkunç haşmetim karşısında geri çekilme! Bahis konusu olan şey, şerefine şarap içtiğimiz adalet. Şimdi sen benim soruma cevap ver: Kendimizi savunmaya hala hakkımız var mı? Kurbandan başka bir şey olmaya hakkımız var mı hala?

Roma imparatoru Romuluss, yargıcı karşısında böyle savunur kedisini. Onların silahları karşısında onlara hakikatın pençeleri ile saldırdığını söyler. O, bu yargılamayı tersine çevirir. Artık Romuluss onları suçlu bulur ve onların savunmak istedikleri vatani kasıtlı olarak mahvettiğini söyler. Romuluss'un bu savunması Emilian'ı etkilemiştir ve öldürmek amacıyla geldiği Romuluss'u yazgısı ile başbaşa bırakıp gider. Romuluss çiftliğinde yalnız olarak Germanların gelmesini bekler. Herkes batmakla olan gemiyi terk etmiş, sadece geminin kaptanı Romuluss kalmıştır. O da Germanların kendisini öldüreceğini düşünerek hesabını buna göre yapmıştır. Başka bir deyişle, Roma'yi feda ederken, kendisini de feda etmesini bilmiştir. Ancak Romuluss beklediği son ile karşılaşmaz. German imparatoru Odoaker kendisine yıllardan beri saygı ve hayranlık duymaktadır. Onu öldürmek yerine, dünyanın Romuluss tarafından yönetilmesini ister. Çünkü Odoaker de Romuluss gibi kendi imparatorluğundan endişelidir. Romuluss Roma'nın geçmişini yargılarken, Odoaker German İmparatorluğu'nun geleceğini yargılar. Zira, yıkılan Roma İmparatorluğu yerine German İmparatorluğu adı altında ikinci bir Roma İmparatorluğu kurulacaktır. Aslında Odoaker isteyerek Roma'yi ele geçirmiyor. O da Romuluss gibi German İmparatorluğu içinde tek başına kalıyor. Odoaker'in korkusu, kafasında bir dünya imparatorluğu hayali kuran yeğeni Theoderich'dir. German halkı da onun bu hayalini desteklediği için, günün birinde kendisi yeğeni tarafından öldürülecektir. Bu nedenle Odoaker, dünyanın kendisi ile aynı görüşü paylaşan bilge Romuluss tarafından yönetilmesini ister.

Romuluss ise ölmeyi göze aldığı için, kendisine Roma'nın yargıcı olma hakkını tanımıştır. Kendisini feda ettiği için, ülkesi ve halkından da korkunç bir fedakarlık istemiştir. Kendi kanını dökmeye hazır olduğu için halkını savunmasız bırakıp onların kanlarını döktürmüştür. Onun Odoaker tarafından öldürülmeyip affedilmesi, Romuluss'u Roma'ya karşı suç işlemiş bir imparator durumuna sokacaktır. Bunun için Romuluss'un kurtuluşu, onun ölümündedir. Ancak Odoaker bu durumda ölmenin anlamsız olduğunun, çaresizlik içinde ölümün hiç bir zaman kurtuluş olmadığına bilincindedir: "Odoaker – Çünkü dünya senin tasavvur ettiğin gibi olsaydı, ölmenin bir anlamı olurdu, ama dünya hiç de öyle değil. Düşmanın da senin gibi doğru hareket etmek isteyen bir insan. Yazgına razı olmalısın. Başka çaren yok."⁶

Burada yargıç durumunda olan Odoaker, karşısında kendini suçlu hissedip ölümünü isteyen Romuluss'u bu şekilde yargılar ve onu emekliye sevkeder. Aslında Romuluss'un emekliye sevk edilmesi, ona verilebilecek en korkunç ceza olacaktır. Savaşın karşısında, insan ve onun sevgisi yanında yer alan Romuluss, bir sürü insanın ölümüne sebep olurken, kendi ölümünü düşünerek teselli olmuştur. Şimdi kendi ölümü gerçekleşmeyince, o insanların ölümü onun yıkılmasına ve ölümüne dek acı çekmesine neden olacaktır. Romuluss'un yaşaması onun şimdiye dek bütün yaptıklarının anlamsız hale getirecektir.

Bu iki imparatoru karşılaştırdığımızda, ikisinin de dünya görüşlerinin koşt olduğunu, ilgi alanlarının aynı olduğunu, savaştan çok barıştan yana olduklarını, devletten çok vatandaşın yanında yer aldıklarını görüyoruz. Fakat yaşadığımız dünyada bu tür insanların başarılı olmaları olanaksız görülüyor. Bu iki bilge insanın (Romuluss ve Odoaker) özverileri dünyayı kurtarmaya yetmiyor. Romuluss emekli edilip yaşamak zorunda kalınca, Odoaker ile kendi durumunu şöyle değerlendirir: " – Azizim Odoaker, ben kader rolü oynamak istedim, sen ise kaderinden kaçmak istedin. Ve şu anda ikimizin de kaderi, başarısız politikacılar olmak oldu."⁷ Romuluss, çökmekte olan bir dünyada, içinde yaşadığı zamanın kötülüğünün farkına varıyor. O, bu kaos ortamında kimsenin hiç bir yerde emniyette olmadığını, insanlığa karşı yapılan saldırılar karşısında, hiç bir

⁶ a.g.e., s. 75.

⁷ a.g.e., s. 74.

şeyin yapılamadığını görerek, bir şeyler yapmanın gerekliliğine inanmanın birşeyleri değiştirmeyeceğini, başka bir deyişle dünyayı kurtarmaya yetmeyeceğini sonunda anlıyor. Romuluss inandığı ile gerçek olanın farklılığını görüyor ve "hakikatin fikirlerini düzelttiğini" söylüyor. Bize göre Romuluss'un büyüklüğü bu gerçeği kabullenmesini bilmesidir. Yani değiştirmeyi deneyip, değiştiremediği yazgısına katlanmasıdır. Yaşamaları onun suçluluğunun kanıtı olmasına karşın, kendisini korkunç olanı kabullenmeye zorlayabilmesidir.

Adalet gerçekleşiyor mu?

Romanın yıkılıp Germanların eline düşmesiyle adalet tecelli ediyor mu? Adil olmayan bir dünya yıkılırken, adil olacak bir dünya kurulabiliyor mu? Romuluss kendi düşüncesinde yarattığı hak ve adaleti gerçekleştirmek isterken, gerçeğin onun beklenti ve hesaplarını doğru çıkarmadığını görüyoruz. Bir başka deyişle, o dünyayı yargılamayı düşünürken, dünya tarafından yargılanıyor. Romuluss tarafından oyunun başında maskelenen adalet kavramının kapsamı, oyunun sonuna doğru genişliyor. Burada diyalektik biçimde gelişen adalet konusunun kişiler arasındaki aşamalarını görüyor ve adalet kavramının göreceli bir kavram olduğunu saptıyoruz. Bir taraftan Romuluss Roma'yı suçlu bulup onu geçmişiyile yargılarken, öte yandan German esaretinden kaçan Emilian da Romuluss'u Roma'ya zarar veren hatta ihanet eden bir imparator olarak suçlu bulup yargılar. Burada Emilian'ı ilgilendiren Romuluss değil, onun imparatorluğunun geleceği ile ilgili verdiği karardır. Diğer taraftan Germanların Roma halkı ve kendisi için cellat olarak gören Romuluss kendisi için de uygun gördüğü ölüm cezasına çaptırılmaz ve yaşamak zorunda kalır. Buradan hareketle adalet kavramının çok yönlü olduğunu ve herkes tarafından farklı algılandığını görüyoruz. Yurtsever Emilian için suç ve ihanet olan, Romuluss için hakça bir davranış ya da adaletin bir işlevi olabiliyor.

*Yaşlı Bayanın Ziyareti*⁸ adlı oyunda Clarie'nin III. Alfred'i öldürtmek için Güllen halkını kullandığı gibi, Romuluss da kendi halkını Germanlara öldürtmek için imparatorluğunu kullanıyor. Clarie'nin adaleti gerçekleştirmek uğruna, bütün dünyayı suça boğduğu gibi. Romuluss da adalet uğruna birçok insanın ölümüne ve adil olmayacak bir dünyanın kurulmasına

⁸ Friedrich Dürrenmatt, *Der Besuch der alten Dame* (Zürich: Arche Verlag, 1956).

neden oluyor. O halde bu iki yapıt arasında şu koşutluğu görüyoruz: Her iki durumda da mutlak adaleti gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Hatta, adaletin tecelli etmesi için, var olan dünyayı mahvetmenin bile boşuna olduğu görüşü bütün açıklığıyla her iki oyunda da ortaya konmuştur. Dürrenmatt'ın bu dünyada adaletin tecelli etmesinin olanaksız olduğu görüşü, bu oyunda da yineleniyor.

Romuluss dünyadaki adaletsizliği ortadan kaldırıp adaleti gerçekleştirmek isterken, adaletsizliğin kaynağı olarak Roma imparatorluğunu görüyor. Odoaker ise, aynı endişeyi German imparatorluğundan duyuyor. Gerçekte suçlu olan imparatorluklar mı? Yoksa daha baştan itibaren suçlu olan dünya mı? Bize göre, oyunun sonuna doğru kapsamı genişleyen ve çok yönlü olan suç sorununun arkasında gizlenen çaresizlik ve ümitsizliğin dünyası var. İnsan, bu çaresizliğin dünyasında, olanları ve olacakları kabullenmek zorundadır. Bu çaresizlik, sadece Romuluss'un Roma imparatorluğunu mahvetme ve yıkma amacı değil, aynı zamanda Odoaker'in gelecekteki çaresizliğinin de bir göstergesidir. Durumun çaresizliğine, ümitsiz olsa bile, karşı koymak, burada bir görüş olarak karşımıza çıkıyor: "Romuluss: Acele edelim. Ama, bir defa daha son defa olarak, komedyayı oynayalım. Hesap burada doğru çıkmış gibi ve ruh, madde insanını yenmiş gibi yapalım."⁹ Romuluss boşvermişliğin ve maskaralığın bütün bilinciyle dünyayı olduğu gibi yönetmeyi deniyor. Böylece, insanın suçlu olma sorunu, yerini dünyanın suçlu olmasına bırakıyor.

⁹ Friedrich Dürrenmatt, *Büyük Romuluss*, çev. Vural Ülkü (Ankara: 1977), s. 75.

Sonuç olarak, dünyanın sahip olduğu ve insanın karşı koyamadığı suç, insanı her zaman çaresizlik içine düşürüyor. Bu durumda insan iki seçenekle karşı karşıya kalıyor: Çaresizlik içinde bile, ya kendisi için mümkün olanı yapmayı deniyor ya da olabilecekleri ümitsizlikle karşılamayı göze alıyor. Romuluss'un yaptığı gibi, insan için mümkün olan, ya yurt sevgisi yerine, insan sevgisi olarak küçük bir düzlemde, ya da insanın engel olamadığı bir durumda, geneli kurtarma ve feda etme yiğitliğinde kendini gösteriyor.

KAYNAKÇA

Friedrich Dürrenmatt, *Der Besuch der alten Dame* (Zürich: Arche Verlag , 1956).

Friedrich Dürrenmatt, *Büyük Romuluss*, çev. Vural Ülkü (Ankara: 1977)

Friedrich Dürrenmatt, Dürrenmatt Die Physiker, Komödie, Diogenes, 1998

Wetzel Christoph, Lexikon des Autoren und Werke, Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 2001

Germanistentreffen, Deutschland-Turkei Bonn, 1994

Batı Dilleri ve Edebiyatı Dergisi, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1991